

ДЕРЖАВНИЙ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ
Система забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої
освіти
сертифікована на відповідність ДСТУ ISO 9001:2015 / ISO 9001:2015

Кафедра міжнародного, цивільного та комерційного права

ЗАТВЕРДЖЕНО

вченою радою

(пост. п. від «27» 10 2022 р.)

Ректор


Анатолій МАЗАРАКІ



ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА / **THEORY OF STATE AND LAW**

ПРОГРАМА /
COURSE SUMMARY

Київ 2022

**Розповсюдження і тиражування без офіційного дозволу ДТЕУ
заборонено**

Автори: Ільченко Г.О. ,к.ю.н., доцент; Корольков О.В., старший викладач

Програму розглянуто і затверджено на засіданні кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права 20 вересня 2022 р., протокол № 3.

Рецензенти: Т.О. Гуржій, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри адміністративного, фінансового та інформаційного Державного торговельно-економічного університету

О.М. Биков, доктор юридичних наук, Вчений секретар Інституту законодавства Верховної Ради України, старший науковий співробітник.

**ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА
THEORY OF STATE AND LAW**

**ПРОГРАМА
COURSE SUMMARY**

ВСТУП

Програма дисципліни «Теорія держави і права» призначена для підготовки для студентів бакалаврату ДТЕУ галузі знань 29 «Міжнародні відносини», спеціальності 292 «Міжнародні економічні відносини», освітні програми «Міжнародний бізнес», «Міжнародна торгівля», «Міжнародний маркетинг».

Програму підготовлено відповідно до Стандартів вищої освіти ДТЕУ із зазначених спеціальностей та відповідних освітніх програм підготовки бакалаврів ДТЕУ.

Програма складається з таких розділів:

1. Мета, завдання та предмет дисципліни.
2. Передумови вивчення дисципліни як вибіркової компоненти освітньої програми.
3. Результати вивчення дисципліни.
4. Зміст дисципліни.
5. Список рекомендованих джерел.

1. МЕТА, ЗАВДАННЯ ТА ПРЕДМЕТ ДИСЦИПЛІНИ

Метою вивчення дисципліни «Теорія держави і права» є формування системного уявлення про сутність, генезис та механізми функціонування держави, права та пов'язаних з ними явищ.

Завдання вивчення дисципліни «Теорія держави і права»: засвоїти понятійно-категоріальний апарат теорії держави і права; опанувати закономірності виникнення, функціонування та розвитку державно-правових явищ і процесів; сформулювати чітке й правильне уявлення про національну правову систему, сучасний стан правового регулювання, структуру державного апарату, пріоритетні напрями правової політики держави; набути широких юридичних знань, потрібних для ефективного опанування галузевих юридичних дисциплін.

Предметом вивчення дисципліни «Теорія держави і права» є процеси виникнення, розвитку і функціонування держави і права, як провідної організуючої сили в суспільстві.

2. ПЕРЕДУМОВИ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ

Передумовами вивчення дисципліни «Теорія держави і права» є:

Знання понятійного апарату, суспільної ролі держави і права, особливостей їх виникнення, функціонування й розвитку;

розуміння ролі права в житті суспільства і людини;

розуміння сутності прав і свобод людини та громадянина;

розуміння системи загальнолюдських принципів і цінностей, покладених в основу правового регулювання суспільних відносин;

вміння аналізувати суспільно-політичні події, правові явища і процеси;

вміння користуватися правовими актами, правничою літературою, електронними базами даних юридичного спрямування.

3. РЕЗУЛЬТАТИ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ

Дисципліна «Теорія держави і права», як обов'язкова компонента освітньої програми, забезпечує оволодіння студентами загальними та фаховими компетентностями і досягнення ними програмних результатів навчання за відповідними освітньо-професійними програмами:

«Міжнародний бізнес», «Міжнародна торгівля» «Міжнародний маркетинг» (ОС бакалавр)

| Номер в освітній програмі | Зміст компетентності | Номер теми, що розкриває зміст компетентності |
|---|--|---|
| <i>Загальні компетентності за освітньою програмою</i> | | |
| 1 | Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні. | 4, 6, 12, 13 |
| 2 | Здатність зберігати моральні, культурні, наукові цінності та примножувати досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя. | 1, 5-7 |
| 3 | Здатність навчатися та бути сучасно навченим. | 1-13 |
| 8 | Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу. | 1-13 |
| <i>Програмні результати навчання за освітньою програмою</i> | | |
| 1 | Відповідально ставитися до професійного самовдосконалення, усвідомлюючи необхідність навчання впродовж усього життя, проявляти толерантність та готовність до інноваційних змін. | 2-7 |
| 5 | Володіти навичками самоаналізу (самоконтролю), бути зрозумілим для представників інших бізнес-культур та професійних груп різного рівня (з фахівцями з інших галузей знань/видів діяльності) на засадах цінування різноманітності, мультикультурності, толерантності та поваги до них. | 6,7 |
| 16 | Демонструвати знання про стан досліджень міжнародних економічних відносин та світового господарства у міждисциплінарному поєднанні із політичними, юридичними, природничими науками. | 1-13 |
| 23 | Усвідомлювати необхідність навчання впродовж життя з метою підтримки професійної компетентності на високому рівні. | 1-13 |

4. ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. Держава, право і економіка: проблеми і тенденції взаємодії на сучасному етапі

Співвідношення держави, права і економіки. Дія права на економіку. Дія держави на економіку. Радянська соціалістична модель державного управління економікою. Західна ліберальна модель державного впливу на економіку. Роль держави у формуванні ринкових відносин. Шляхи підвищення ефективності національних економік. Соціальна відповідальність бізнесу. Глобальні економічні процеси і їх вплив на розвиток держави та права.

Список рекомендованих джерел

Нормативно-правові акти: 1.

Основний: 19-22.

Додатковий: 24, 29, 30.

Інтернет-джерела: 34, 35.

Тема 2. Держава та її місце в політичній системі організації суспільства

Загальна характеристика теорій походження держави: теологічна теорія; патріархальна теорія; органічна теорія; теорія насильства; психологічна теорія; теорія суспільного договору (договірна теорія); іригаційна теорія. Загальне і особливе в походженні держави.

Поняття “країна” та “держава”; основні відмінності між країною і державою; ознаки держави; внутрішні та зовнішні функції держави; поняття і структура політичної системи суспільства. Характеристика основних елементів політичної системи суспільства. Взаємодія держави з іншими суб’єктами політичної системи. Основні напрями і тенденції розвитку політичної системи сучасної України.

Список рекомендованих джерел

Нормативно-правові акти: 1, 9, 10, 13-15.

Основний: 22, 23.

Додатковий: 25, 32.

Інтернет-джерела: 36, 37.

Тема 3. Форма держави

Форма держави та її елементи. Форма державного правління. Монархія та її ознаки; абсолютна монархія; теократична монархія; конституційна монархія. Республіка та її ознаки; парламентська республіка; президентська республіка; суперпрезидентська республіка; змішана республіка. Форма державного устрою. Проста (унітарна) держава; ознаки унітарної держави; види унітарних держав. Складна держава; види складних держав; федерація та її ознаки; різновиди федерацій; конфедерація та її ознаки; імперія та її ознаки. Державно-політичний режим. Недемократичні державно-політичні режими; тоталітаризм та його ознаки; авторитаризм: поняття, ознаки, різновиди; диктатура. Демократичний режим: поняття та ознаки; основні різновиди демократій. ліберально-демократичний режим; консервативно-демократичний режим; соціально-

демократичний режим. Поняття та основні характеристики правової держави. Роль закону за умов правової держави. Особа (громадянин), права людини за умов правової держави. Правова держава як засіб забезпечення реалізації та захисту основних прав людини. Співвідношення правової держави та громадянського суспільства. Організація державної влади в умовах правової держави (теорія і практика поділу влади). Основні проблеми формування правової держави в Україні.

Список рекомендованих джерел

Нормативно-правові акти: 1, 3-11.

Основний: 20-23.

Додатковий: 24, 25, 29-33.

Інтернет-джерела: 34, 37-39, 42, 43.

Тема 4. Функції держави та її механізм

Поняття функцій держави. Взаємозв'язок і взаємозалежність функцій держави, їх розвиток на різних етапах розвитку держави. Класифікація функцій держави.

Внутрішні функції держави. Економічна функція держави як реалізація права держави на саморозвиток та самозабезпечення. Становлення і збагачення функцій соціального обслуговування. Екологічна функція. Розвиток функцій захисту правопорядку, охорони власності, прав і свобод громадян.

Зовнішні функції держави, їх розвиток у сучасному світі. Основні і неосновні функції. Постійні і тимчасові функції держави. Форми і методи здійснення функцій держави.

Економічна функція держави і її реалізація в сучасних умовах. Бюджетна, грошова, валютно-фінансова складові економічної функції держави. Економічний уклад. Зв'язок економічної функції держави з соціальною (охорона здоров'я, освіта, пенсійне забезпечення, захист неповносправних громадян), трудовою, гуманітарною, оборонною, охороною суспільного порядку, регуляторно-управлінською функціями. Санкціонування державою нормативно-правових та міжнародних актів.

Поняття механізму держави. Механізм держави як система державних органів та установ. Державні організації: поняття, основні ознаки, види. Поняття державного апарату, його співвідношення з механізмом держави. Принцип розподілу влад і структура державного апарату. Законодавча, виконавча і судова влади, їх соціальне призначення, основи організації і взаємодії. Вимоги до державного апарату в умовах демократичної правової держави.

Список рекомендованих джерел

Нормативно-правові акти: 1, 9-14.

Основний: 20, 23.

Додатковий: 26, 27, 29.

Інтернет-джерела: 34-39.

Тема 5. Поняття, походження та розвиток права

Поняття концепції (теорії) праворозуміння. Характеристика основних концепцій праворозуміння: теорія природного права; історична концепція права; психологічна концепція права; позитивістська концепція права; соціологічна концепція права; матеріалістична концепція права; теологічна концепція права. Необхідність єдиного розуміння права в юридичній практиці. Право в системі соціальних і технічних норм. Історичні типи права. Функції права. Спеціально-юридичні функції права. Право і управління. Правові форми діяльності держави. Право і державний примус.

Список рекомендованих джерел

Нормативно-правові акти: 1,3-8.

Основний: 19-23.

Додатковий: 24, 25, 28-33.

Інтернет-джерела: 34, 35, 41-43.

Тема 6. Об'єктивне право

Різноманітність визначень права. Об'єктивне право. Сутність, зміст, структура і соціальна цінність об'єктивного права. Право і закон. Принципи права: загальноправові, міжгалузеві, галузеві, принципи інститутів права, їх характеристика. Структура та форми права. Поняття суб'єктивного права; ознаки суб'єктивного права; види суб'єктивних прав; Об'єктивне право в системі соціальних норм. Поняття соціальних норм; функції соціальних норм; загальні ознаки соціальних норм; види соціальних норм та їх характеристика: - релігійні норми, - звичаєві норми, - норми моралі, - норми естетики, - корпоративні норми, - правові норми. характеристика ключових ознак об'єктивного права; об'єктивні закономірності права; функції права; взаємозв'язок держави та права; взаємодія права та інших соціальних норм.

Тема 6. Джерела права

Джерела права; поняття джерел права; релігійна догма, як джерело права: поняття та ознаки; види релігійних джерел права; Поняття правового звичаю. Поняття узвичаєння. Види правових звичаїв, санкціонованих законодавством України. Звичаї морського порту. Звичаї мореплавства. Ритуальні звичаї. Звичаї торгівлі та підприємництва. Сімейно-правові звичаї. Місцеві традиції та звичаї національних меншин. Ознаки правових звичаїв. Форми санкціонування звичаїв. Юридичний прецедент як джерело права. Поняття юридичного прецеденту, ознаки юридичного прецеденту, переваги та недоліки системи прецедентного права. Правова доктрина як джерело об'єктивного права (поняття, сутність, роль у сучасному праві). Нормативний договір як джерело об'єктивного права (поняття, ознаки, види). Нормативно-правовий акт як джерело об'єктивного права; поняття

нормативно-правового акту; ознаки нормативно-правового акту; ієрархічна підпорядкованість нормативно-правових актів; межі дії нормативних актів.

Список рекомендованих джерел

Нормативно-правові акти: 1, 3-8.

Основний: 20-23.

Додатковий: 27, 29, 30, 33.

Інтернет-джерела: 34, 35.

Тема 7. Норми права.

Поняття норми права; ознаки норми права; структура норми права; поняття гіпотези, диспозиції, санкції; види гіпотези, диспозиції, санкції; класифікації норм права: за способом впливу на поведінку суб'єктів правовідносин; за функціональним призначенням; за характером правовідносин; за дією в часі; за дією в просторі; за колом адресатів; за галуззю права; за способом творення. Поняття правової системи; елементи правової системи; система права та її ознаки; структура системи права; поняття норми права; інститут права: поняття та ознаки; змішані інститути права; поняття галузі права; критерії поділу права на окремі галузі; предмет галузі; метод галузі; здатність галузей до системної взаємодії; види галузей права. Публічне та приватне право; матеріальне і процесуальне право.

Список рекомендованих джерел

Нормативно-правові акти: 1, 3-8.

Основний: 19-23.

Додатковий: 27-30, 32.

Інтернет-джерела: 34, 35, 43.

Тема 8. Система права. Система законодавства.

Законодавство як основне джерело права України. Основні підходи до визначення системи законодавства; галузева структура вітчизняного законодавства; ієрархічна структура законодавства; основні стадії законотворчої.

Систематизація нормативно-правових актів: поняття та завдання; форми систематизації нормативно-правових актів: облік, інкорпорація, консолідація, кодифікація; ознаки кодифікації; види кодифікованих актів.

Список рекомендованих джерел

Нормативно-правові акти: 1, 3-8.

Основний: 19-23.

Додатковий: 27-30, 32.

Інтернет-джерела: 34, 35, 43.

Тема 9. Правові системи сучасності

Поняття правової сім'ї; критерії розмежування правових сімей; основні правові сім'ї сучасності; визначальні ознаки права країн романо-германської правової сім'ї; визначальні ознаки права країн англосаксонської правової сім'ї; визначальні ознаки права країн релігійної (мусульманської) правової сім'ї; визначальні ознаки права соціалістичних країн. Сучасна правова система України: її типологічна належність, сучасний стан та перспективи розвитку.

Список рекомендованих джерел

Нормативно-правові акти: 1, 3-8.

Основний: 19-23.

Додатковий: 27-30, 32.

Інтернет-джерела: 34, 35, 43.

Тема 10. Реалізація норм права. Правовідносини

Поняття реалізації норм права; форми реалізації норм права; сутність дотримання, виконання, використання та застосування правових норм; зловживання правом: поняття та ознаки; стадії правозастосовної діяльності; поняття правозастосовного акту; класифікації правозастосовних актів, реквізити правозастосовних актів. Поняття правовідносин. Види правовідносин. Ознаки правовідносин. Підстави правовідносин: поняття та види. Структура правовідносин. Суб'єкти правовідносин. Зміст правовідносин. Об'єкт правовідносин. Правоздатність. Дієздатність: мінімальна, неповна, повна та обмежена. Дієздатність юридичних осіб. Деліктоздатність. Юридичні факти: поняття і класифікація.

Список рекомендованих джерел

Нормативно-правові акти: 1, 9-11, 15-18.

Основний: 19-23.

Додатковий: 26-30.

Інтернет-джерела: 34-38, 40, 41, 43.

Тема 11. Правомірна поведінка. Правопорушення.

Поняття та ознаки правової поведінки. Правомірна поведінка: поняття та ознаки. Склад правомірної поведінки. Об'єкт правомірної поведінки. Об'єктивна сторона правомірної поведінки та її ознаки. Суб'єкти правомірної поведінки. Суб'єктивна сторона правомірної поведінки. Види правомірної поведінки: соціально-бажана, соціально-допустима, соціально-шкідлива; соціально-активна, соціально-пасивна, звична, конформістська, маргінальна, нігілістична. Поняття правопорушення. Види правопорушень. Ознаки правопорушень. Поняття та елементи складу правопорушення. Об'єктивні ознаки правопорушення. Суб'єктивні ознаки правопорушення. Передумови та причини вчинення правопорушень.

Список рекомендованих джерел

Нормативно-правові акти: 1, 3-8, 16-18.

Основний: 19, 20.

Додатковий: 25-27, 30, 31.

Інтернет-джерела: 34, 35, 40, 43.

Тема 12. Юридична відповідальність

Поняття юридичної відповідальності. Цілі та функції юридичної відповідальності. Ознаки юридичної відповідальності. Підстави юридичної відповідальності. Принципи юридичної відповідальності. Види юридичної відповідальності.

Список рекомендованих джерел

Нормативно-правові акти: 1, 3-8, 16-18.

Основний: 19, 20.

Додатковий: 25-27, 30, 31.

Інтернет-джерела: 34, 35, 40, 43.

Тема 13. Законність. Правопорядок. Правова культура

Поняття законності: законність як режим і принцип діяльності учасників суспільних відносин. Принципи законності, її нормативно-правова основа. Правопорядок, його поняття, види і співвідношення з законністю. Юридичні гарантії законності та правопорядку. Законність, правопорядок і демократія. Правова культура, її поняття. Види правової культури: правова культура суспільства; правова культура суспільних груп; правова культура особи. Професійна правова культура. Професійна правова культура юриста. Правосвідомість як елемент правової культури, її роль у здійсненні правової діяльності. Роль правової культури у зміцненні законності та правопорядку.

Список рекомендованих джерел

Нормативно-правові акти: 1-8.

Основний: 19-20.

Додатковий: 24, 29.

Інтернет-джерела: 34, 35, 39-41.

5. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

Нормативно-правові акти

1. Конституція України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Декларація про державний суверенітет України. Відомості Верховної Ради УРСР. 1990. №31. ст.429. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55->

12#Text

3. Загальна декларація прав людини, прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
5. Європейська соціальна хартія від 18 жовтня 1961 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_300#Text
6. Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації, прийнята і проголошена резолюцією 2106 (XX) Генеральної Асамблеї ООН від 21 грудня 1965 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_105#Text
7. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, прийнятий і проголошений резолюцією А/RES/2200 А (XXI) Генеральної Асамблеї ООН від 16 грудня 1966 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text
8. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, прийнятий і проголошений резолюцією А/RES/2200 А (XXI) Генеральної Асамблеї ООН від 16 грудня 1966 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text
9. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27 лютого 2014 року № 794-VII. Відомості Верховної Ради. 2014. №13. ст.222. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18#Text>
10. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 9 квітня 1999 року № 586-XIV. Відомості Верховної Ради. 1999. №20-21. ст.190. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14#Text>
11. Про місцеве самоврядування: Закон України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР V. Відомості Верховної Ради. 1997. №24. ст.170. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>
12. Про Конституційний Суд України: Закон України 13 липня 2017 року № 2136-VIII. Відомості Верховної Ради. 2017. №35. ст.376. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text>
13. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 року № 1402-VIII. Відомості Верховної Ради. 2016. №31. ст.545. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>
14. Про прокуратуру: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1697-VII. Відомості Верховної Ради. 2015. №2-3. ст.12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text>
15. Про громадянство України: Закон України від 18 січня 2001 року № 2235-III. Відомості Верховної Ради. 2001. №13. ст.65. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text>
16. Кодекс України про адміністративні правопорушення. Відомості Верховної Ради Української РСР. 1984. додаток до № 51 (зі змінами і доповненнями). Ст. 1122. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>
17. Кримінальний Кодекс України. Відомості Верховної Ради України. 2001. №

- 25-26. ст.131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
18. Цивільний Кодекс України. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40-44. ст.356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

Основний

19. Петришина О.В. Загальна теорія права. Харків : Право, 2020. 568 с.
20. Теорія держави та права : навч. посіб. / [Є.В.Білозьоров, В.П.Власенко, О.Б.Горова, А.М.Завальний, Н.В.Заяць та ін.]; за заг. ред. С.Д.Гусарева, О.Д.Тихомирова. К. : НАВС, Освіта України, 2017. 320 с.
21. Теорія держави та права України: підручник / [О.М. Бандурка, М.Ю. Бурдін, О. М.Головка та ін]. Харків : Майдан, 2018. 436 с.
22. Загальна теорія права / О.В.Зайчук, Н.М.Оніщенко. К. : Юрінком Інтер, 2017. 400 с
23. *Теорія держави та права / Т.О.Гуржій, Л.В. Ніколаєва К.: КНТЕУ, 2020. 380 с.*
- * *Курсивом виділені джерела, що є у бібліотеці ДТЕУ*

Додатковий

24. Сучасне суспільство, людина, право в умовах глобальних трансформацій: монографія / [О.Г. Данильян, О.П. Дзьобань, С.Б. Жданенко]. Харків : Право, 2020. 344 с.
25. Старосольський В.Й. Держава і політичне право: монографія. К.: Логос, 2017. 1064 с.
26. Бурдоносова М.А. Case-study з дисципліни «Теорія держави і права» для підготовки бакалаврів в галузі знань 08 «Право», спеціальності 081 «Право». К. : КНУКіМ, 2019. 52 с.
27. Теорія держави і права в тестових завданнях : навч. посіб. / [Наливайко Л. Р. та ін.]; за заг. ред. Л.Р.Наливайко. Дніпро : ДДУВС, 2018. 715 с.
28. Шмоткін О.В. Теорія держави і права в латинських юридичних аксіомах : навч. посіб. К.: НА СБУ, 2018. 156 с.
29. Теорія держави та права : навч. посіб. для підгот. до атестації здобувачів вищ. освіти / [Є. В. Білозьоров та ін.] ; за заг. ред. С. Д.Гусарева, та О.Д.Тихомирова. К.: Освіта України, 2017. 113 с.
30. Олійник А.Ю. Основи історії і теорії держави та права. Харків : ЦУЛ, 2019. 200 с.
31. Tamanaha Z. Brian A Realistic Theory of Law. Cambridge: Cambridge University Press, 2017.
32. Kelzen H. General Theory of Law and State. New York : Routledge, 2017. 556p.
33. Magliocca Gerard The Heart of the Constitution: How the Bill of Rights became the Bill of Rights. Oxford : Oxford University Press, 2018. 248 p.

Internet-ресурси

34. Законодавство України. Офіційний веб-портал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws>
35. ЛІГА:ЗАКОН. Інформаціо-пошукова система. URL: www.ligazakon.ua.

36. Офіційне інтернет представництво Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/>
37. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України URL: <https://www.kmu.gov.ua/>
38. Офіційний веб-сайт Конституційного Суду України URL: <http://www.ccu.gov.ua/>
39. Судова влада України: офіційний веб портал. URL: <https://court.gov.ua/sudova-vlada/>
40. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/>
41. Міністерство юстиції України. Офіційний сайт. URL: <https://minjust.gov.ua/>
42. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. Офіційний сайт. URL: <http://www.ombudsman.gov.ua/>
43. European Court of Human Rights. Council of Europe. URL: <https://www.echr.coe.int/>